
Az Antarktrisz nemzetközi jogi helyzete a XXI. században

CSATLÓS ERZSÉBET*

Az elmúlt évtizedekben, a globális felmelegedés azonban nemcsak a földfelszín borító jégtakaró olvadását okozza, hanem a terület jogi helyzetével kapcsolatos kérdéseket is – újból – napvilágra hozta. A terület gazdag kiaknázatlan szénben és fémércekben, a fóká- és bálnavadászat, illetve a halászat szempontjából pedig régóta jelentős stratégiai hely az Antarktisz és az azt övező vízterület, amely hatalmas, kiaknázatlan kőolajat és földgázt rejtő kontinentális talajzat húzódik.¹

De miért is érdekes ennek a sokáig negligált, és a köztudomás szerint csak tudományos kutatás színteréül szolgáló térségnek a nemzetközi jogi státusza? A térség által képviselt gazdasági potenciált tekintve, *res ipsa loquitur*. Az Antarktisz jogi helyzetét alaposabban körüljárva azonban számos kérdés is magyarázatra szorul, pontosabban a gazdasági értékek felszínre kerülése által indukált igények jogi megítélése teszi azt szükségessé, hogy tisztázzuk: milyen nemzetközi jogi státusz alá tartozik a kontinens, és így az ahhoz tartozó vízterület. A tanulmány erre tesz kísérletet.

1. Az Antarktisz és a területszerzés lehetősége: az Antarktisz szerződés születéséhez vezető körülmények

Az Antarktisz 5,5 millió km²-es szárazföldi területét és közvetlen vízi környezetét a leghidegebb, legszárazabb, legszelesebb legnehezebben megközelíthető, legkevésbé ismert és általában véve a legkellemetlenebb térségként tartják számon.² Az állami uralom alá vonással kapcsolatban az első problémát rögtön ezek a tulajdonságok okozták, emiatt a történelem során számos állam különböző

* Tudományos segédmunkatárs, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Jogi és Európa-jogi Tanszék.

¹ Deborah Waller Cook: Death of a Treaty: the Decline and Fall of the Antarctic Minerals Convention, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 22. (1989) 632. o.

² Patrick T. Bergin: Antarctica, the Antarctic Treaty Regime, and Legal and Geopolitical Implications of Natural Resource Exploration and Exploitation, *Florida International Law*, 4 (1988) 1., 6. o.

jogcímeiken próbált területet szerezni –sikertelenül.³ Ez a körülmény alapvetően meghatározta Antarktisz jogi helyzetének alakulását, ezért a tanulmány áttekinti a térségben előfordult területszerzési jogcímeiket, és azok kudarcának okait.

1.1. A lehetetlen küldetés: az Antarktisz okkupációja (elfoglalása).

Uratlannak az a terület minősül, amely még nem állt egyetlen állam uralma alatt sem.⁴ Ezen túlmenően, okkupálni csak olyan dolgot lehetett, amely birtokba vonható, amelyen szuverenitás gyakorolható.⁵ Tekintettel arra, hogy az Antarktisz mindig is lakatlan kontinens volt – jelenleg is csak a kutatóállomások legénysége jelent egy fajta népességet –, ezért a kontinens évszázadokkal ezelőtt egyértelműen *res nullius* volt. Az uratlan területeket okkupáció útján lehet államterülethez csatolni, amely a birtoklási szándék (*animus possidendi*) mellett a birtoklás ténylegességét, a birtokban tartást (*corpus possidendi*) is feltételezi. Ez utóbbi a XIX. században olyan hatóság létesítését jelentette, „*amely képes lesz úgy a szerzett jogok, mint szükség esetén a kereskedelmi és az átviteli szabadság biztonságát megővni.*”⁶ A ténylegesség ugyanis az *animus possidendi* kinyilvánítása, a szuverén uralom alá vonása, amelyhez szimbolikus, jelképes tények nem elegendőek, annál többre van szükség: szabályos kormányzati hatalom szervezésére,⁷ máskülönben a foglalás tényének más államokkal szemben érvényt szerezni nem lehet, mint ahogy azok területszerzési próbálkozását sem lehet meggátolni.⁸ Az Antarktisz esetében az a tény sem változtat, hogy 1933-ban az Állandó Nemzetközi Bíróság Kelet-Grönland okkupációjának megítélése során enyhített az effektív okkupáció követelményén olyan esetekben, amikor a terület fizikai körülményei akadályozzák, hogy az igényelt teljes területen kiépítsék az állami uralmat.⁹ Az Antarktiszon ugyanis egyik állam sem került olyan helyzetbe,

³ Benedetto Conforti: Territorial Claims in Antarctica: a Modern Way to Deal with an Old Problem, *Cornell International Law Journal*, 19 (1986) 253-256. o.

⁴ *Eastern Greenland case* (Denmark / Norway) (1933) PCIJ (Ser A/B) No. 53., [Kelet-Grönland-ügy] 44.; 45, 63 és 64. o.; *Western Sahara*, Advisory opinion, [1975] ICJ Rep. 12. 39 o. Nyugat-Szahara a marokkói területek része volt, amely fölött Marokkó uralkodói gyakorolták a szuverenitást, és a terület lakossága is marokkóinak tartotta magát. A tanácsadó vélemény kimondta, hogy a terület sem Marokkóhoz, sem Mauritániához nem tartozott, annak ellenére, hogy ezen államok területéről a múltban érhetett befolyás.

⁵ Paul Fauchille: *Traité de droit international public I.* Rousseau, Paris, 1925. 701. o.; Marcel Sibert: *Traité de droit international public. Le droit de la paix. I.*, Dalloz, Paris, 1951. 865. o.; Antonio Sanchez de Bustamante Y Sirven: *Droit International Public III. Traduction par Paul Goulé.* Sirey, Paris, 1936. 260.o.; Buza, László: *A nemzetközi jog tankönyve.* Poltzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1935. 141. o.

⁶ 1886. évi XIV. törvénycikk az Afrika némely (Kongo) vidékére vonatkozó kérdések szabályozása iránt tartott berlini értekezlet főokmányának beczikkelyezéséről. [Kongó Akta] 34. cikk.; ld. Apáthy István: *Tételes európai nemzetközi jog.* Franklin Társulat, Budapest, 1888. 167. o.; Sibert: i.m. p. 861. o.

⁷ Charles de Visscher: *Les effectivités en droit international public.* Pédone, Paris, 1967. p. 101-111.; Jennings, Robert – Watts, Arthur (szerk.): *Oppenheim's International Law I.* Longman, Harlow, 1992. 689. o.; Fenwick, Charles G.: *International Law.* Appleton-Century-Crofts, New York, 1965. 406. o.

⁸ Csarada János: *A tételes nemzetközi jog rendszere.* Franklin- Társulat, Budapest, 1910. 459. o.; Apáthy: i.m. 167. o.

⁹ Norvégia Kelet-Grönland egy részét államterületként deklarálta, amelyet korábban Dánia is megtett. A vita azon robbant ki, hogy Norvégia szerint a kérdéses terület foglalás tárgya lehet, mivel azon semmilyen más állami szuverenitás jelei nem voltak láthatóak. Dánia ezzel szemben azzal érvelt, hogy a terület teljes mértékben jég által borított, emiatt fizikailag lehetetlen az adott terület minden pontján az állami uralom effektivitását érzékelteni. Az Állandó Nemzetközi Bíróság Dániának adott igazat, és

hogy akár csekély mértékben is kiépíthette volna a szuverenitását a terület bármely részén. Az okkupáció érvényességi feltételei azonban az évszázadok során bizonyos változásokon mentek keresztül,¹⁰ és ezt kihasználva számos teória született azon *terra nulliusok* – így az Antarktisz – esetében is megszerzése végett, amelyek esetében a foglalás kivitelezhetetlen volt.

1.2. A területi igények alátámasztása céljából felhívott elméletek.

Tekintettel arra, hogy a *terra nullius* esetében az egyedüli területszerzési jogcím, ami szóba jöhet, az az okkupáció, ezért a következő eseteket – amelyek a foglalás elemeinek hiánya miatt születtek – jelen tanulmány az Antarktiszra vonatkoztatva területi igények alátámasztása céljából felhívott elméletekként ismerteti, és nem területszerzési jogcímként, még abban az esetben sem, amelyek más területek esetén jogszerűen ilyennek minősülnek.¹¹

1.2.1. A felfedezés, mint területszerzési jogcím az Antarktiszon. A felfedezés a XIV.-XVI. század uralkodó területszerzési jogcíme volt az olyan területek esetében, amelyek még nem álltak uralom alatt. Ekkoriban még nem létezett letisztult nemzetközi szokásjog arra vonatkozóan, hogy az uratlan földek tekintetében jogait milyen jogcímre alapítsák, kell-e bármire is alapítani, és uralmukat meddig terjeszthetik ki jogszerűen a felfedezett területeken.¹² Ezek a felfedezések rendszerint egy állami zászló tengerparton való elhelyezését jelentették, és ezzel a szimbolikus aktsussal deklarálták az adott terület állami uralom alá vételét.¹³ A XVI. századtól kezdődően a területszerzést azonban csak akkor ismerték el, ha a felfedezés mellé a felfedező hatalom helyi, effektív hatalomgyakorlása is párosult, mivel önmagában a felfedezést megkezdett, de nem teljes területszerzési jogcímként (*inchoate title*) értékelték.¹⁴

ezzel elismerte, hogy az effektív okkupáció követelményét bizonyos esetekben tágan is lehet értelmezni. A jogvita történelmi alapjait lásd: Kelet-Grönland-ügy p. 26-45.; Janice Cavell: *Historical Evidence and the Eastern Greenland Case*. *Arctic*, 61 (2008) 4. 433. o.

¹⁰ A szokásjogban élő és alakuló szabályokat először 1885-ben a berlini értekezleten foglalták írásba az afrikai területek megszerzése vonatkozásában (Kongó Akta). A jogcím érvényességéhez ekkor 4 konjunktív feltétel kimerítésére volt szükség: 1. a foglalást illetékes állami szerv nevében kellett eszközölni, 2. csak uratlan terület lehet foglalás tárgya; 3. a foglalásnak ténylegesnek kell lennie és 4. a foglalás tényét nyilvánosságra kell hozni. Kongó Akta, VI. fejezet; Head, Ivan: *Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions*. *McGill Law Journal*, 9 (1963) 3. 201. o.

¹¹ Ilyen a földrajzi egybefüggőség elmélete, amely kizárólag a tengerjogban nyert elismerést a tengeri államterület, és az államterület tartozéka feletti állami joghatóság igazolásaként. A másik a történeti jogcím, amely szintén a tengeri területek esetén játszik jelentős szerepet.

¹² Bustamante: i. m. 231. o.

¹³ Brownlie, Ian: *Principles of Public International Law*. Clarendon Press, Oxford, 1979. 139. o.; J. H. W. Verzijl: *International Law in Historical Perspective. Part III*. A.W. Sijthoff-Leyden, Utrecht, 1970. 325-326. o.; James Simsarian: *The Acquisition of Legal Title to Terra Nullius*. *Political Sciences Quarterly*, 53. (1938) 111. 1938. 112. o.

¹⁴ Mikor Spanyolország követe, Mendoza I. Erzsébet angol királynő előtt panaszt emelt a Drake-féle expedíció miatt, Erzsébet kijelentette, hogy őt a pápák döntvényei nem kötelezik, és az új birtokok tulajdonjogának az effektív foglaláson kívül egyéb jogcímét elismerni nem hajlandó. Csarada: i.m. 456. o. Számos jogtudós vallja, hogy a felfedezés nem teljes jogcím az effektív hatalomgyakorlás nélkül, így Eagleton, Bello, Fenwick, Wolf, és Cruchaga. Bustamante: i.m. 241. o.; Jennings – Watts: i.m. 689-90. o.; Fenwick: i.m. 404. o.; P. K. Menon: *The Acquisition of Territory in International Law: Traditional Perspective*. *The Korean Journal of Comparative Law*, 22 (1994) 130. o.

Az Antarktisz esetében már csak azért is nehéz lenne a felfedezésnek területszerzési jogcímet tulajdonítani, mert senki sem tudja teljes bizonyossággal, hogy ki fedezte fel a területet, ugyanis a masszív jégtakaró miatt nehéz volt megmondani, hogy a fagyott vízfelszínen, vagy jéggel borított szárazföldön jártak, vagy, hogy egyáltalán létezett-e a hatodik kontinens. A franciák szerint *Bouvet de Lozier* volt az első, aki a déli térségben szigetet fedezett fel 1739-ben, míg a britek *Cook* kapitány déli útjaira alapoznak, és arra, hogy a brit *Bransfield* volt az, aki ténylegesen partot ért 1841-ben. Az oroszok azt állítják, hogy *von Bellinghausen* admirális volt az első, aki 1819 és 1823 között magán a kontinensen járt, az amerikaiak pedig azt, hogy ugyanebben az időszakban ők jártak ott először. A nagy nevek mellett számos egyéb náció is képviseltette magát antarktisi expedícióval. Ennek ellenére a XX. század hajnalán számos állam a felfedezéshez kapcsolt szimbolikus aktusoknak próbált területszerzési jogcímet tulajdonítani, és ilyen jellegű cselekményekkel biztosítani az állami uralmat. Ausztrália például az 1929 és 1931 közötti expedíciók során kitűzte a jégre a nemzeti zászlót, kinyilvánította és törvénybe foglalta a területszerzést. 1939-ben az ausztrál felfedező, *Lincoln Ellsworth* a terület felett repülve dobált ki területi igényt rögzítő jegyzékeket, és ezt a gyakorlatot a nációk is követték a második világháború során, Norvégia pedig rendszeresen repült az igényelt területre felett, és így próbált valamiféle uralmat gyakorolni felette.¹⁵ Az USA meglehetősen furcsa módját választotta az uralma szimbolikus kifejezésének: 1948-ban bronz csöveket és sárgarézből készült tányérokat próbált elásni az Antarktison, amelyeket majd jeladókkal tudnak bemérni, és így tudják igazolni az igényelt terület feletti kontrollt. Emellett már csekélynek tűnik az a gyakorlat, amely bélyegeken hirdette az antarktisi uralmat, ezzel próbálván elhinteni a köztudatban a területszerzés – valóttan – tényét.¹⁶ Természetesen egyik próbálkozás sem bír nemzetközi jogi relevanciával a területszerzés igazolása szempontjából.

1.2.2. A történelmi jogcím és az *uti possidetis* alkalmazása az Antarktison. A történelmi jogcím Antarktison való felhívása szorosan összefügg a felfedezéssel, mint területszerzési jogcímmel. Sok esetben ugyanis a felfedezett területeken csak a tengerparton létesítettek esetleg állami uralmat, a belső részekre rendszerint nem hatoltak be, ennek ellenére a teljes területre igényt tartottak: a portugálok Afrikára, a spanyolok Dél-Amerikára, az angolok pedig Észak-Amerika teljes területére. Természetesen hogy ilyen határtalan igények mellett gyakoriak voltak a határkonfliktusok,¹⁷ a vitás ügyeket pedig az akkori szokás szerint a katolikus világ fejéhez, a pápához vitték, aki bullába foglalt ítélettel tett igazságot a felek között, mint *iudex mundi*,¹⁸ így gyakorlatilag az ő ítéletei a

¹⁵ Auburn, F. M.: *Antarctic Law & Politics*. C. Hurst & Company, London, 1983. 10; 19 és 39. o.; Bergin: i.m. 17. o.

¹⁶ Bergin: i.m. 18. o.

¹⁷ Csarada: i.m. 454. o.

¹⁸ A középkorban a pápák a katolikus egyház fejeként a keresztény világ legfőbb bírának is tartották magukat. Elsőként VII. Bonifác pápa 1302-ben kiadott *Unam Sanctam* című bullája fogalmazta meg a pápa világi hatalom feletti joghatóságát. Lamm Vanda: *Az államok közötti viták bírói rendezésének története*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1990. 18-19. o.; Sibert: i.m. 861. o.

katolikus hatalmak általi területszerzések deklaratív megerősítései voltak,¹⁹ amelyet az uralkodók, mint a pápa hívei tiszteletben tartottak.²⁰ Az egyik legismertebb ezek közül az 1494-es tordesillas-i szerződés volt, amely az 1493-ban született pápai bullák szerződésbe foglalását jelentette, amelyek felosztották a világot a kor két nagy felfedezőhatalma, Spanyolország és Portugália között. Erre a felosztásra hivatkozott Argentína és Chile, amikor spanyol uralom alól kiszakadt utódállamokként az *uti possidetis* elv nyomán,²¹ a tordesillas-i szerződés szerint Spanyolországnak juttatott Antarktisi területek jogutódjaként igényel területet a hatodik kontinensből.²²

A reformáció kezdetével azonban a katolikus egyház hatalma meggyengült, a protestáns felfedezők – a franciák, hollandok, angolok – pedig a pápai bullákhoz semmilyen kötődést nem fűztek,²³ Egyértelműen elutasították a pusztán *felfedezést* (vagyis az ún. „meglátni és megszerezni-elvet”), mint területszerzési jogcímet.²⁴ A XVI. századtól kezdődően a területszerzést csak akkor ismerték el, ha a felfedezés mellé a felfedező hatalom helyi, effektív hatalomgyakorlása is párosult, mivel önmagában a felfedezést megkezdett, de nem teljes területszerzési jogcímként (*inchoate title*) értékelték.²⁵

1.2.3. A földrajzi közelség elmélete és a szektorelmélet. A földrajzi egybefüggőség elmélete XIX. század azon időszakában alakult ki, amikor a kolonizáló hatalmak olyan területeket akartak megszerezni, amelyen a tényleges hatalomgyakorlást valamilyen oknál fogva nem tudták a térség teljes területén, vagy egyik pontján sem realizálni. A probléma kiküszöbölése érdekében számos elmélet született, amely azon alapult, hogy az igényelt térség egy már jogszerűen megszerzett területnek a természetes folytatása, azzal szerves egységet képez, éppen ezért az az állam, amely az ilyen uralom alá nem vonható területhez a legközelebb áll, jogosan tekinti sajátjának azt (*théorie de voisinage ou de la proximité*).²⁶ Argentína és Chile antarktisi területi igényeit ezen a jogcímen is megpróbálta alátámasztani arra hivatkozva, hogy jelenleg ugyan jelentős vízterület

¹⁹ Verzijl: i.m. 326-327. o.

²⁰ Charles Rousseau: *Droit international public. Les compétences. III.* Sirey, Paris, 1977. 160.; 147. o.

²¹ Steven R. Ratner: Drawing a Better Line: *Uti Possidetis* and the Borders of New States. *AJIL*, 90 (1996). 593-595. o.; Robert D. Hayton: The American Arctic. *AJIL*, 50 (1956). 585-586. o.

²² Aleksandra Elizabeth Thuman: *The Justification of the Law of the Sea in Early Modern Europe*. Ph.D Thesis, University of Michigan, 2010. www.deepblue.lib.umich.edu/bitstream/2027.42/78958/.../thurmanm_1.pdf (2011.12.19.) 70-72. o.

²³ Bruhács János: *Nemzetközi jog II. Különös rész.* Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2010. 119. o.; Az ellentétes mozgalmat az egyik szellemi vezér, Francisco de Vitoria után Vitoria-doktrínának nevezték el. Bustamante: i.m. 239-240. o.; H. Lauterpacht: *Private Law Sources and Analogies of International Law*. Longmans, Green and Co. LTD., London, 1927. 99-100. o.

²⁴ Hugo Grotius: *The freedom of the seas, or, The right which belongs to the Dutch to take part in the East Indian trade.* (translated by: Ralph Van Deman Magoffin) The Lawbook Exchange, Ltd., 2001. The Online Library of Liberty. http://files.libertyfund.org/files/552/Grotius_0049_EBk_v6.0.pdf (2011.12.20.) II. fejezet.

²⁵ Bustamante: i.m. 241. o.; Jennings – Watts: i.m. 689-90. o.; Fenwick: i.m. 404. o.; Menon: i.m. 130. o.

²⁶ Wilhelm, Georg Grewe – Michael Byers: *The Epochs of International Law*. Walter de Gruyter, Berlin, 2000. 627. o.; Rousseau: i.m. 166. o.; Sibert: i.m. 863. o.

választja őket el az Antarktisztól, de a földtörténet során valaha egységet is képeztek vele. Az Antarktisz-félsziget, és az Ellsworth-föld ennek megfelelően az Andok folytatása. Megjegyzendő azonban, hogy az Antarktisz, és a legközelebbi szárazföld között is legalább 600 mérföldnyi távolság van.²⁷

A nemzetközi bírói és választott bírói gyakorlat sem abban az időben, sem napjainkban nem kapcsol a földrajzi egybefüggőséghez közvetlen joghatást, inkább csak számot vet vele, ahogy azt *Huber a Palmas-ügyben* kifejtette.²⁸ Emiatt a földrajzi összefüggést gyakran csak *pszeudo-doktrínaként* jellemzik.²⁹ Fő ellenérvek a kontinuitás elméletével – és így a szektorelmélettel szemben is –, hogy területszerzési jogcímként sem nemzetközi egyezmény, sem általános szokásjogi gyakorlat sem támogatja a létjogosultságát.³⁰ Ugyanakkor az effektív okkupáció követelményeinek enyhítése valamelyest a kontinuitás elméletének engedett teret,³¹ ezért is mondta *Huber*, hogy a nemzetközi jog nem fogadja el az elméletet, mint területszerzési jogcímet, de számot vet vele.³² Abban az esetben, ha az effektív okkupáció és a földrajzi kontinuitás konfrontálódik egymással, akkor az előbbinek kell teret engedni az utóbbival – a kontinuitással – szemben.³³

A földrajzi összefüggésen alapuló elméletek egyik speciális formája a szélességi és hosszúsági fokokkal való területbehatárolás, és ennek nyomán való, a közbezárt területek irányába irányuló területszerzés.³⁴ A szektorelmélet elnevezést 1907-ben használta először *Poirier* kanadai szenátor, hogy az Arktisz jeges világán való területszerzési kísérleteket. Az Antarktisz esetén ez bizonyult a leginkább hivatkozott elméletnek: 1908 és 1943 között az összes Antarktisz környékén található állam, amely a hosszúsági fokok mentén összeköttetésben volt a kontinenssel, hivatkozott az elméletre, mint területszerzési jogcímré.³⁵

Először Nagy-Britannia a Falkland-szigetek nyomán (1908-ban), majd sorban a többi állam: Uj-Zéland (1923), Franciaország (1924), Ausztrália (1933), Chile (1940) és Argentína (1943) is támogatta az elmélet alkalmazását.³⁶

A szektorelmélet a földrajzi összefüggés koncepciójának oldalágaként éppen úgy nem minősül területszerzési jogcímnak, ahogy a kontinuitás elmélete, így az ezen alapuló területi igények sem bírnak relevanciával.

²⁷ Rousseau: i.m. 714-718. o., Verzijl: i.m. 348-349. o.; Kongó Akta 34. cikk.

²⁸ Island of Palmas (or Mianga) Case. United States of America v. The Netherlands. Permanent Court of Arbitration, The Hague. 4 April 1928. UNRIIA Vol. II. [Palmas case] 854. o.; David A. Cruickshank: Arctic Ice and International Law: The Escamilla Case. *Western Ontario Law Review*, 10 (1971). 182-183. o.

²⁹ Sibert: i.m. 866. o.

³⁰ *Palmas case*, 854-855. o.

³¹ *Kelet-Grönland-ügy*, 45. o.

³² *Palmas case*, 869. o.

³³ Surya Prakash Sharma: *Territorial Acquisition, Disputes, and International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1997. 58.; Lauterpacht: i.m. 428. o., D. P. O'Connell: *The International Law of the Sea*. Vol. 1. Clarendon Press, London, 1970. 420. o.

³⁴ Rousseau: i.m. 204. o.

³⁵ Bergin: i.m. 12. o.

³⁶ Ld. J. S. Reeves: Antarctic Sectors, *AJIL*, 33 (1939) 3, 519-521. o.; David Winston Heron: Antarctic Claims, *Foreign Affairs*, 32 (1954) 4, 661-667. o.

1.2.4. A pán-amerikai elsőbbség elmélete. A pán-amerikai elsőbbség teóriája Rooseveltnél amerikai elnökhöz köthető. Az USA nem rendelkezik az Antarktisz közelében szigettel, mint néhány másik igényrel bíró állam, így a 1930-as években a jövőbeni területi követelések biztosítása érdekében bázisokat tervezett létesíteni az Antarktiszon, amit a latin-amerikai államok a regionális érdekeik veszélyeztetéseként érzékelték. A bázisok léte ugyanis az effektív uralom biztosításához vezetett volna, amelyre azonban pénzügyi okokból az érdekelt – és a fizikai közelségben lévő – dél-amerikai államok nem tudtak volna hasonlóképpen reagálni. A politikai összetűzések elkerülése végett Rooseveltnél elnök deklarálta, hogy minden antarktisi tevékenységét az amerikai kontinens érdeke fogja vezérelni, és törekedni fog a hasznok megosztására. A pán-amerikai elsőbbség elméletét az Antarktisz szerződés miatt azonban sosem alkalmazták a gyakorlatban.³⁷

2. Az Antarktisz Szerződésrendszer létrejötte és működése

2.1. Az Antarktisz szerződés létrejötte és elvei. A második világháborút követően a területi igények kavalkádjával szembesült a nemzetközi közösség: az Antarktisz környékén területtel, szigetekkel rendelkező Egyesült Királyság (Falkland-szigetek), Argentína (Falkland-szigetek), Chile, Új-Zéland, Franciaország, Ausztrália, Dél-Afrika és egy távoli állam, Svédország is területi igényekkel lépett fel. [1. ábra]

Az Egyesült Királyság, Chile és Argentína területi igényei többé-kevésbé átfedik egymást, amelynek egyik oka a Falkland-szigetek feletti szuverenitásból eredő vita,³⁸ amely később, 1982-ben háborúba torkollott. Az Egyesült Királyság került ki győztesen, de ezt a tényt Argentína a mai napig nem fogadja el. Argentína és Chile megegyeztek abban, hogy az egymást átfedő igényeiket elrendezik egymás között, és közösen szállnak szembe az Egyesült Királyság igényeivel.³⁹

Az 1957-ben kezdődő Nemzetközi Geofizikai Év során az USA kezdeményezésére a potenciális érdeklődőket sikerült rábírni arra, hogy gyakorlatilag lemondjanak a területi igényeikről, és a tudományos kutatás céljaként szabályozzák a területet, félretéve a gazdasági és politikai érdekeket.⁴⁰ Az egyezmény nyitva áll bármely állam aláírása előtt, jelenleg 48 állam a részese.⁴¹ Az

³⁷ Bergin: i.m. 13. o.; Robert D. Hayton: Polar Problems and International Law, *AJIL* 52 (1958) 756. o.

³⁸ Az argentinok a területet Malvin-szigeteknek (*Malvinas*) hívják. Lawrence Freedman: The War of the Falkland Islands, 1982, *Foreign Affairs*, 61 (1982) 1., 196-210. o. D. A. Graber: Struggle for a Continent: Who Will Rule the Antarctica?, *World Affairs*, 113 (1950) 1., 13. o.

³⁹ A háború alapjául szolgáló tényekről és annak megítéléséről részletesen lásd: Ove E. Bring: The Falkland Crisis and International Law, *Nordisk Tidsskrift Int'l Ret*, 51 (1982) 129-163. o.; A falklandi helyhez napjainkban felvetett problémáiról lásd részletesen: Alice Ruzza: The Falkland Islands and the UK v. Argentina Oil Dispute: Which Legal Regime? *Goettingen Journal of International Law* 3 (2011) 1, 71-99. o.

⁴⁰ Graber: i.m. 15. o.; John Hanessian: Antarctica: Current National Interests and Legal Realities, *ASIL*, 52. (1958) 145-174. o. The Antarctic Treaty, Washinton, 1 December 1959. 402 U.N.T.S. 71. [AT] 1. 4. cikk.

⁴¹ Secretariat of the Antarctic Treaty. Parties. http://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e (2011.08.16.)

1959-ben kötött, és 1961-ben hatályba lépett egyezményben rendelkeztek a 30 évvel később esedékes revízióról. 1988-ban bizonyos mértékű bányászatot engedélyeztek volna, de az erről szóló wellingtoni egyezmény végül nem lépett hatályba, az 1991-es madridi jegyzőkönyv pedig újabb 50 évre meghosszabbította az igény-moratóriumot, és ezzel együtt a kiaknázási lehetőséget is elnapolta.

Jelenleg az Antarktisz jogi helyzetét az ún. Antarktisi Szerződésrendszer (*Antarctic Treaty System-ATS*) határozza meg,⁴² amelynek alapja az 1959-es szerződés, annak módosításai, illetve a kiegészítő szerződések: az antarktisi állat- és növényvilág megőrzésére irányuló szabályok (*Agreed Measures*),⁴³ egyezmény az antarktisi fókák védelméről (*Convention for the Conservation of Antarctic Seals – CCAS*),⁴⁴ az antarktisi tengeri állat- és növényvilág védelméről (*Convention for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources – CCAMLR*)⁴⁵ és a hatályba nem lépett ásványkincsekkel kapcsolatos tevékenységekről szóló egyezmény (*Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities – CRAMRA*),⁴⁶ amely ennek ellenére jelentősen befolyásolta a környezetvédelmi jegyzőkönyv (*Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty – Madrid Protocol*) szabályait.⁴⁷

Az 1959-ben megkötött Antarktisz egyezmény hatálya alá tartozik a 60 déli szélességtől délre eső minden szárazföldi terület és jégmező.⁴⁸ Ez a terület kizárólag békés célokra,⁴⁹ főként tudományos kutatásra és együttműködésre vehető igénybe,⁵⁰ és kifejezetten tilos a nukleáris robbantás, és radioaktív hulladékok elhelyezése.⁵¹

Az egyezmény nem ismer el, nem vitat, és nem alapoz meg területi igényeket; az egyezmény hatálya alatt új igény nem juthat érvényre.⁵² A felmerülő vitákat az érintett felek békés úton kötelesek elrendezni, vagy ha ez nem jár eredménnyel, a Nemzetközi Bírósághoz kell fordulni.⁵³

⁴² Kenneth R. Simmonds: *Antarctic Conventions*. Simmonds & Hill Publishing Ltd., London, 1993. 6-8. o.

⁴³ *Agreed Measures for the Conservation of Antarctic Fauna and Flora ATCM III: Recommendation*, 1964.

⁴⁴ *Convention for the Conservation of Antarctic Seals (CCAS, London, 1972)* 487 U.N.T.S. 96. 6.

⁴⁵ *Convention for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources (CCAMLR)*, 20 May 1980, Canberra; 1329 U.N.T.S. 48.

⁴⁶ *Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities (CRAMRA)* Wellington, 2 June 1988. A szövege elérhető: http://www.ats.aq/documents/recatt/Att311_e.pdf (2011.08.10.)

⁴⁷ *Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty (Madrid Protocol) ILM*, 30 (1991) 1455.o.

⁴⁸ AT VI. cikk.

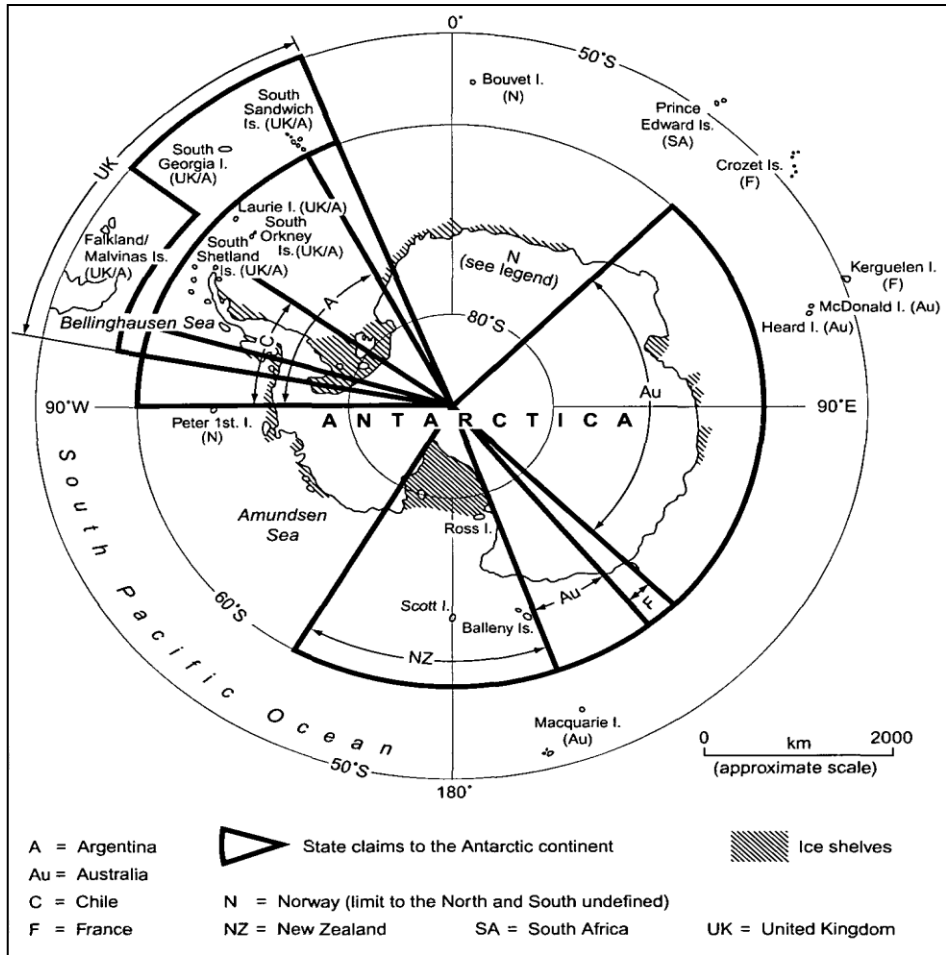
⁴⁹ Uo. I. cikk.

⁵⁰ Uo. II. cikk.

⁵¹ Uo. V. cikk.

⁵² Uo. IV. cikk.

⁵³ Ilyen módon került a Nemzetközi Bíróság elé az Egyesült Királyság, Argentína és Chile egymást átfedő igényeinek ügye, amelyet az Egyesült Királyság vitt a fórum elé 1955. május 4-én, de amiatt, hogy a másik két állam nem tett alávetési nyilatkozatot, a Nemzetközi Bíróság joghatóság hiányában nem tudott eljárni. Az Antarktisszal kapcsolatos viták esetében eddig nem alakult ki különösebb gyakorlat, viszont a jövő kérdései a szárazföld feletti szuverenitás, az egymást átfedő igények, a kontinentális talapzat és a tengerjogi zónák tekintetében szükségképpen előtérbe hozzák majd ezeknek a rendelkezéseknek az alkalmazását. *Antarctica (United Kingdom v. Argentina)* Order of 16 March 1956, ICJ Rep. 1956. 12-14. o.; *Antarctica (United Kingdom v. Chile)* Order of 16 March 1956, ICJ Rep. 1956. 15-17. o.

1. ábra Az Antarktisz és az állami igények. Az ábra az Antarktisz szerződés születése előtti, a területi igények tekintetében kialakult helyzetet mutatja.⁵⁴

⁵⁴ Forrás: Alex G. Oude Elferink: The Continental Shelf of Antarctica: Implications of the Requirement to Make a Submission to the CLCS under Article 76 of the LOS Convention. *International Journal of Marine & Coastal Law*, 17 (2002) 487. o.

3. Az Antarktisz szerződési rendszer működése

3.1. A rendszer irányítója: Az Antarktisz és a Konzultatív Gyűlés. Az Antarktisz-egyezmény alapján a *Konzultatív Gyűlés (Antarctic Treaty Consultative Meeting – ATCM)* a terület igazgatásának nemzetközi fóruma. Az egyezmény keretei között 2011-ben 26 teljes jogú, úgynevezett konzultatív, és 13 nem konzultatív tagország tevékenykedik,⁵⁵ amelyek az Antarktisz ügyeit két évente megvitatják,⁵⁶ tehát nem egy állandó szerv működéséről van szó.

A két ülés közötti időben felmerült fontos kérdésekkel 1977 óta Speciális Konzultatív Gyűlések összehívása útján foglalkoznak a tagállamok. Ez a fórum látja el tulajdonképpen a titkárság funkcióit is.⁵⁷

Az Antarktisz jogi sorsának alakulásában azok játszanak kulcsszerepet, akik az 1959-es egyezményt megkötötték, közülük is főként azok, akik területi igényről mondtak ekkor le. A konzultatív tagok (*Consultative Parties*) azok az államok, amelyek az Antarktisz Szerződést megkötötték, és azok, akik kutatást végeznek a területen.⁵⁸ Ezzel szemben a nem konzultatív tagok (*non-Consultative Parties*) részt vesznek ugyan a Konzultatív Gyűlés ülésein, de a döntéshozatalban – szavazati jog hiányában – nem. Ezek az államok gyakran csak az 1959-es szerződésben részesek.⁵⁹ Megfigyelői státuszban részt vesz a munkában a CCAS által felállított Antarktisi Kutatás Tudományos Bizottsága (*Scientific Committee on Antarctic Research – SCAR*), és független, tudományos véleményével segíti azt.⁶⁰ A SCAR tagsága igen változatos, azokat foglalja magában, akik a Tudomány Nemzetközi Tanácsának (*International Council of Science – ICSU*) tagjai, vagy akik a térségben tudományos kutatást végeznek.⁶¹ Ugyanilyen szerepe van a CCAMLR által létrehozott Bizottságnak is, valamint a meghívott szakértőknek.

Az ATCM az intézkedéseket (*measures*), a döntéseket (*decisions*) és a határozatokat (*resolutions*) konszenzussal hozza, amely során figyelemmel van az Antarktisz Szerződés, valamint a madridi jegyzőkönyvben foglalt elvekre. A döntések és a határozatok nem bírnak kötelező erővel, viszont az intézkedéseket a szerződő feleknek tiszteletben kell tartaniuk.⁶²

3.2. Környezetvédelmi rezsim a sarkvidékeken. Az 1959-es egyezmény egy keretmegegyezés, amely előírja azokat az elveket, amelyek alapján az egyed problémák mentén a környezet védelmét szolgáló egyezmények létrejöttek.

⁵⁵ Magyarország 1984. január 24-én *nem konzultatív taggá* vált, de kizárólag az Antarktisz szerződésnek a részese. A konzultatív és a nem konzultatív tagok listáját lásd: Parties. http://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e (2011.08.08.)

⁵⁶ Ld. AT IX. cikk.

⁵⁷ Rüdiger Wolfrum: Common Heritage of Mankind. in: *Encyclopedia of International Law, Vol. 12. Geographic Issues*, North-Holland, The Hague, 1990. 177. o.

⁵⁸ Auburn: i.m. 147-54. o.; AT IX. cikk 2.

⁵⁹ Cook Waller: i.m. 641. o.

⁶⁰ Scientific Committee on Antarctic Research. <http://www.scar.org/> (2011.08.09.)

⁶¹ About SCAR. <http://www.scar.org/about/> (2011.08.09.)

⁶² The Antarctic Treaty Consultative Meeting (ATCM) http://www.ats.aq/e/ats_meetings_atcm.htm (2011.08.09.)

3.2.1. A biológiai sokféleség védelme az Antarktiszon.

a) A flóra és a fauna védelme: az Agreed Measures rendelkezései. Az első egyezmény 1964-ben született (*Agreed Measures*), és megtiltja az Antarktiszon őshonos emlősök és madarak leölését, megsebesítését, befogását és zavarását, bizonyos fajokra különleges védelmi szabályokat vezet be.⁶³ A részes államok bármely területen speciális védelmi zónát létesíthetnek, viszont a kormányok arra is jogosultak, hogy különleges esetekben kivételt engedjenek a szabályok alól.⁶⁴ A rendelkezések betartatása a szerződő felek feladata; vitarendezéssel, és az egyezmény értelmezésével kapcsolatosan azonban nincs rendelkezés.⁶⁵

b) A fókák védelme az Antarktiszon: a CCAS. A XVIII. század óta folytatott fókavadászat az Antarktiszon a kihalás szélére sodorta ezeket az állatokat. A védelmükre külön egyezményt alkottak, ugyanis az 1964-es *Agreed Measures* hatálya nem bizonyult megfelelőnek a vízi élővilág védelmére. Az 1972-ben elfogadott a fókák védelméről szóló egyezmény 1978-ban lépett hatályba, és a 60. szélességi foktól délre élő valamennyi fókafajra kiterjedt a hatálya. Szigorú vadászati limiteket állított fel, és egyes fajokra és bizonyos évszakokra vonatkozóan teljes vadászati tilalmat rendelt el, valamint vadászat elől elzárt területeket jelölt ki,⁶⁶ de a fókák tudományos célú megfigyelését és kutatását lehetővé teszi.

Az egyezmény létrehozta az adminisztratív funkciót betöltő SCAR-t, amelynek hatáskörébe tartozik ezen felül az adatok gyűjtése, és az államok figyelmeztetése, ha megközelítik a vadászati limit határát.⁶⁷

A CCAS a fókák kereskedelmi célú hasznosítását főszabály szerint elvetette, de a Konzultatív Gyűlés engedélyezheti azt, ebben az esetben azonban a felügyeletet a részes államokon túl egy külön szerv is ellátja majd.⁶⁸

c) A tengeri élővilág védelme: a CCAMLR. A tengeri erőforrásokra vonatkozó egyezmény az Antarktisz környéki vizek halállományára, és főként egy különös, csak itt előforduló rákfajtára (*krill*) vonatkoznak. 1969-ben vált nyilvánvalóvá, hogy az antarktisi bálnák, fókák és madarak alapélelmét, a krillt a halászat miatt a kihalás fenyegeti. Ez volt az első környezetvédelmi egyezmény, amelynek hatálya az Antarktisz Szerződés 60. szélességi fokig terjedő hatályánál szélesebb, és egészen az antarktisi ökoszisztéma északi határáig terjed, vagyis addig a területig, ahol a hideg déli vizek és a meleg északi vizek összefolynak. Ezt a területet földrajzi koordináták jelölik ki.⁶⁹

A CCAMLR rendszere a védelem tekintetében *ökoszisztéma-alapú*, amely azt jelenti, hogy annak ellenére, hogy a szabályozás elsődleges tárgya a krill védelme, nem csak erre az egy fajra vonatkozóan vezet be védelmi intézkedéseket, hanem fontolóra vették, hogy a krillnek, és a rá vonatkozó védelemnek milyen hatása

⁶³ Agreed Measures VI. cikk.

⁶⁴ Agreed Measures VI. cikk, 1. pont.

⁶⁵ Waller Cook: i.m. 643. o.

⁶⁶ CCAS 3-4. cikk.

⁶⁷ CCAS 5. cikk 3 (1), (4)-(5); 7. cikk.

⁶⁸ CCAS 6. cikk.

⁶⁹ CCAMLR, IV. cikk.

lehet a vízi életvilág vele összefüggésben lévő egyedeire, és ennek megfelelően alkották meg az egyezmény rendelkezéseit.⁷⁰ Ezért van az, hogy nem kifejezetten krill védelmi egyezményről van szó.

A CCAMLR rendelkezései bármikor módosíthatók,⁷¹ ráadásul vitarendezési mechanizmust is tartalmaz, választottbírói fórum felállítására vonatkozó iránymutatásokat is tartalmazza az egyezmény melléklete. Az Antarktisz Szerződés rendelkezéseihez hasonlóan azonban a bírói vitarendezési út előtt a feleknek törekedniük kell a nézeteltérések békés egymás közötti rendezésére.⁷²

A CCAMLR egyik lényegi vonása, hogy Hobart (Ausztrália) központtal életre hívta a Bizottság (*Commission*) nevű nemzetközi szervezetet,⁷³ amelynek fő szerve a Tudományos Bizottság (*Scientific Committee*), a konzultáció és a kooperáció legfőbb fóruma az erőforrások védelme tekintetében.⁷⁴ Emellett a Bizottság a munkamegosztás érdekében kijelölhet végrehajtó hatáskörű, és döntés-előkészítéssel foglalkozó titkárságot.⁷⁵

Az egyezményben részes államokat számos kötelezettség terheli, többek között minden olyan tevékenységükről statisztikai adatot és információt kell szolgáltatniuk, amelyeknek potenciális hatása lehet a tengeri élővilágra.⁷⁶ Azokat az államok, amelyek csak a CCAMLR részesei, az Antarktisz Szerződésnek nem, is ugyanúgy köti a békés célú hasznosítás, és a nukleáris robbantások, illetve szennyező anyagok elhelyezésének tilalma.⁷⁷ Ezek az államok is kötelesek elismerni a Konzultatív Gyűlés hatáskörét az antarktisi élővilágra vonatkozóan, továbbá tiszteletben tartani az 1964-es flóra és fauna védelmére alkotott előírásokat is, akár részesei annak, akár nem.⁷⁸ Eszerint az 1980-as egyezmény a hatékonyság növelése érdekében megfelelő kapcsolatot épített ki az ATS vonatkozó rendelkezései között, amely erősíti az ökoszisztéma-alapú szabályozás hatékonyságát.⁷⁹

3.2.2. Az ásványkincsek kitermelésére vonatkozó szabályok: a CRAMRA és a Madridi Jegyzőkönyv. Az Antarktisz Szerződés nem szól az ásványkincsek kitermelésének kérdéséről, annak ellenére, hogy a szerződés-előkészítés során szót ejtettek róla. 1972-ben azonban a Konzultatív Gyűlés formálisan is elismerte annak szükségét, hogy ezt a kérdést is rendezzék, így született meg 1988-ban a wellingtoni egyezmény, amely szigorú szabályok betartása mellett lehetővé tette az Antarktisz kincseinek kiaknázását. Az ásványkincsek feltérképezésére, a

⁷⁰ CCAMLR, III. cikk. Laurence, Cordonnery: Environmental Protection in Antarctica: Drawing Lessons from the CCAMLR for the Implementation of the Madrid Protocol. *Ocean Development and International Law*, 29 (2009) 2. 127. o.

⁷¹ CCAMLR, XXX. cikk 1.

⁷² Uo. XXV. cikk 1. és 3.

⁷³ Uo. XIII. cikk 2.

⁷⁴ Uo. XV. cikk 1.

⁷⁵ Uo. XV. cikk 1.

⁷⁶ Uo. XX. cikk 1-3.

⁷⁷ Uo. III. cikk 1.

⁷⁸ Uo. V. cikk 2.

⁷⁹ Conforti: i.m. 250-251. o.

kiaknázásra, és a fejlesztésre külön, specifikus szabályokat alkottak,⁸⁰ de minden tevékenység előtt hatástanulmánnyal becsültek volna meg annak várható hatásait az antarktisi ökoszisztémára nézve.⁸¹ Az egyezmény rendkívül részletesen szabályozta a kiaknázás körülményeit,⁸² az engedélyeztetési eljárást, létrehozott 5 szervezetet, amelyek a megfelelő védelmi szint fejlesztését és fenntartását szolgálták volna,⁸³ és rendelkezett a békés vitarendezés módjáról is, de mindemellett megerősíti az Antarktisz Szerződés IV. cikkét is.⁸⁴

A stabilitás megőrzése végett a CRAMRA rendelkezéseit nem lehetett volna bármikor módosítani, erre leghamarabb a hatálybalépésétől számított 10 év elteltével kerülhetett volna sor.⁸⁵ A hatálybalépés azonban elmaradt. Egyes államok támogatták a kitermelést, míg mások az Antarktisz környezetét féltették, és úgy vélték, hogy a tudományos kutatásra épült rendszerben az ilyen célú hasznosítás nem fér meg. A *Greenpeace* pedig egyenesen azt állította, hogy a soha nem szabadna megengedni a kiaknázási munkákat, hanem *Világparkként* kellene kezelni a területet.⁸⁶

Először 1989 áprilisában Franciaország, majd Ausztrália vonta vissza a CRAMRA támogatását,⁸⁷ és bejelentették, hogy a környezetvédelem tekintetében gyengének tartják, és nem fogják ratifikálni azt. Ez jelentette a wellingtoni egyezmény pályafutásának végét, ugyanis a hatálybalépéshez 16 állam ratifikációja lett volna szükséges, amely magában foglalja mind a 7 területi követeléssel élő államét is, viszont így, hogy kettő eleve kijelentette, hogy nem hajlandó ratifikálni azt, ez gyakorlatilag a szerződés halálát eredményezte.⁸⁸

Nem sokkal a CRAMRA kudarca után újból tárgyalták a kiaknázás kérdését, és így született meg Madridban az Antarktisz Környezetvédelmi Jegyzőkönyve 1991-ben. A CRAMRA-t jellemző gazdasági kiaknázás és a környezetvédelem határán való egyensúlyozás hivatalosan is a múlté lett azzal, hogy a Madridi Jegyzőkönyv kimondta, hogy a tudományos kutatás kivételével minden egyéb ásványkincsekkel kapcsolatos tevékenységre 50 éves moratóriumot vezetett be.⁸⁹ A wellingtoni egyezménnyel ellentétben az 1991-es megállapodás a rendelkezések területi hatályát is explicite meghatározta, így kizárta az értelmezésben rejülő lehetőségek kiaknázását,⁹⁰ a tevékenységek szabályozását pedig a megelőzés elvére építették,

⁸⁰ CRAMRA 1. cikk (7).

⁸¹ Uo. 4. cikk (2).

⁸² Uo. 37. cikk.; Cook Waller: i.m. 653-654. o.

⁸³ CRAMRA 18. cikk Antarctic Mineral Resources Commission, 23. cikk Scientific, Technical and Environmental Advisory Committee, 28. cikk Special Meeting of Parties, 29. cikk Regulatory Committee, 33. cikk Secretariat.

⁸⁴ Uo. 9. cikk.

⁸⁵ Uo. 64. cikk (1).

⁸⁶ Cook Waller: i.m. 659-660. o.

⁸⁷ Richard Rowe: Antarctic Treaty. Past, Present, Future? The Antarctic: Past, Present and Future. Conference celebrating the 40th anniversary of the entry into force of the Antarctic Treaty on 23 June 1961, University of Tasmania, Hobart, Australia on 22 June 2001.

http://eprints.utas.edu.au/2661/9/08_Rowe.pdf (2011.08.09.)

6. o.

⁸⁸ CRAMRA 61. cikk.

⁸⁹ Madrid Protocol 7. cikk.; 25. cikk 2.

⁹⁰ A CRAMRA ugyanis a területi hatályt akképpen határozta meg, hogy az az UNCLOS XI. részében

abból kiindulva, hogy minden emberi tevékenységnek hatása van a környezetre.⁹¹ A CRAMRA szabályaival ellentétesen pedig a Madridi jegyzőkönyv általános célja nem egy kiaknázási rezsim felállítása volt, hanem egy átfogó környezetvédelmi szabályrendszer megalkotása, amely minden Antarktiszon végzett tevékenységre vonatkozik.⁹² Ezzel kapcsolatosan kulcsfontosságú az 5. cikk, amely az ATS és a jegyzőkönyv kapcsolatát rendezi, így a CCAMLR által létrehozott Bizottságnak is ügyelnie kell az 1991-ben alkotott környezetvédelmi elvekre. A rendelkezések értelmezésével kapcsolatos irányelvek meghatározása az újonnan létrehozott Környezetvédelmi Bizottság (*Committee for Environmental Protection*) feladata.⁹³ A szerződésrendszeren belül azonban feladata szűkebb körű, és csak a Konzultatív Gyűlésnek való, speciális környezetvédelmi kérdések tekintetében való tanácsadásig terjed, és a Bizottsággal ellentétben nincs felügyeleti jogköre sem. Ez utóbbi azonban jogi kötőerővel bíró környezetvédelmi intézkedéseket hozhat, míg a Környezetvédelmi Bizottság legfeljebb javaslatot tehet, és azt is csak a Konzultatív Gyűlésnek.⁹⁴

Tekintettel arra, hogy az 1991-es egyezményt az Antarktisz egyezmény kiegészítésének, és nem módosításának, vagy revíziójának szánták, ezért a területi hatály a két szerződés esetén ugyanaz, vagyis a 60. szélességi körtől délre fekvő területek, a jéglemezeket is beleértve.⁹⁵

4. A nemzetközi igazgatás minősítése az Antarktiszon: a közérdek vagy az államok egy szűk csoportjának szolgálata?

4.1. Területi igény feladása vagy igénymoratórium? Az Antarktisz számos esetben említik az *emberiség közös örökségeként* vagy *res communis* térségként, amiatt, hogy nemzetközi irányítás alatt áll. A közös kezelőszerv léte azonban megtevesztő: a terület jogi helyzete, és az első látásra közcélú szabályozás mögött mélyebb problémák és lezáratlan kérdések húzódnak.

Az Antarktisz Szerződés IV. cikke ugyanis nem vetett véget a szuverenitás-harcnak, csak befagyasztotta az igényeket, amelyekről az érintett államok nem mondtak le végérvényesen. A IV. cikk 2. pontja ugyan *status quo*-t hoz létre a rendelkezéseivel azáltal, hogy megtiltja mindenféle állami területi szuverenitás iránti igény manifesztációját, a IV. cikk 1. pontja azonban tompít a tilalmon, és kitér azokra a helyzetekre, amelyek esetekre nem vonatkozhat a 2. pontban foglalt rendelkezés. A IV. cikk 1. a) pontja azon államokat védi, akiknek 1959-ben területi igényük volt a területen. Ezek az államok – Argentína, Ausztrália, Chile, Franciaország, Új-Zéland, Norvégia és az Egyesült Királyság – nem mondanak le a területi igényükről, és az egyezmény sem értelmezhető úgy, hogy arra lehetne következtetni, hogy felhagyjanak a területszerzési szándékkal. A IV. cikk 1. b)

meghatározottak alapján a nemzeti joghatóságon túli tengerfenéig terjed ki a 60. szélességi körtől délre fekvő területekre. CRAMRA, 5. cikk (2).

⁹¹ Madrid Protocol 3. cikk (2) c.

⁹² Uo. 3. cikk.

⁹³ Uo. 12. cikk (1).

⁹⁴ Cordonery: i.m. 131. o.

⁹⁵ Madrid Protocol 4. cikk (1).

pontja azon államok érdekeire van figyelemmel, akik 1959-ben ugyan nem igényeltek területet az Antarktiszon, de a jövőbeli területszerzés lehetőségéről sem kívánnak lemondani. Emiatt az Antarktisz Szerződés egyik rendelkezése sem értelmezhető úgy, hogy a területi igényekről vagy az ahhoz alapot adó jogokról lemondanának. Két ilyen állam vett részt az egyezmény kidolgozásában és megkötésében: az USA és a Szovjetunió.⁹⁶ A IV. cikk 1. c) bekezdése pedig azon államok csoportját képviseli, akiket 1959-ben Japán, Dél-Afrika és Belgium: azokat, akiknek nincs területi igényük, és az igénnyel bíró államok követelésének jogosságát vagy elismerik, vagy nem. Ez utóbbi csoport jelenleg számszerű többségben van a szerződésben részes államok között, tekintettel arra, hogy az összes később csatlakozó állam ebbe a kategóriába esik.⁹⁷

Ezzel gyakorlatilag be is zárult a kör: semelyik állam sem adja fel véglegesen az állami területi szuverenitás gyakorlásának lehetőségét, csak közös kezelésbe vonják.⁹⁸ A saját közös kezelésükbe, és nem az emberiségébe. Ugyan benne van az egyezmény preambulumban, hogy az *emberiség érdekében* kizárólag békés célokra lehet használni a területet, és nem lehet megengedni, hogy az nemzetközi viszály tárgya legyen, de ez még nem jelenti, hogy a terület jogi helyzete az emberiség közös örökségéhez hasonlít.⁹⁹ Igaz, hogy a szerződési rendszer nyomán a térség jobban hasonlít a mindenki által szabadon használható területekhez, mint a tulajdonosi rendszerű elosztás és kiaknázás rendszeréhez, de ennél több kell ahhoz, hogy a területet az emberiség közös örökségként lehessen kategorizálni.

Erre Malajzia hívta fel kampányszerűen a figyelmet 1983-ban, amikor kifejtette, hogy az Antarktisz Szerződés tulajdonképpen az emberiség közös örökségéhez hasonló hangzatos elveket hirdetve, látszólag hasonló rendszer mögé bújva egy zárt kör kezébe játszotta az Antarktisz feletti hatalmat. Minden megvalósul ugyanis: a békés felhasználás, a kutatás szabadsága, a demilitarizáció, viszont a Konzultatív Gyűlésben résztvevők nem az emberiség, a világ államainak érdekei alapján kormányozzák a területet, hanem kizárólag a konzultatív tagok érdekei szerint, ugyanis szavazati joggal csak ezen államok rendelkeznek.¹⁰⁰ Malajzia szeretett volna véget vetni ennek, és egy valódi nemzetközi igazgatási rezsim bevezetését sürgette, ahol valóban közös az irányítás-elosztás. Az 1988-as, a kiaknázás részleteit taglaló wellingtoni egyezményben nyoma sem volt ilyen irányú elmozdulásnak, ahogy a madridi jegyzőkönyvben sem.¹⁰¹

⁹⁶ A két állam preferenciájáról részletesebben ld.: Paul Arthur Berkman: President Eisenhower, the Antarctic Treaty and the Origins of International Spaces. in: Berkman - Lang – Walton – Young (ed.) *Science Diplomacy: 50th Anniversary Antarctic Treaty Summit*. Smithsonian Institute, Washington D.C. (2011) 17-27. o.

⁹⁷ Ld. Vladimir Golitsyn: Balancing Sovereign Interests beyond National Jurisdictions. in: Berkman - Lang – Walton – Young (ed.) *Science Diplomacy: 50th Anniversary Antarctic Treaty Summit*. Smithsonian Institute, Washington D.C. (2011) 52. o.

⁹⁸ AT IV. cikk a.); Peter Bernhardt: Sovereignty in the Antarctica. *California Western International Law Journal*, 5 (1974-75) 312. o.

⁹⁹ Ld. Christopher Joyner –Sudhir K. Chopra: *The Antarctic Legal Regime*. Martinus Nijhoff Publishers, The Netherlands, 1988. 173-174. o.

¹⁰⁰ Auburn: i.m. 156. o.

¹⁰¹ Richard Woolcott: The Continuity International Importance of the Antarctic Treaty. 2001. június 22.

A másik gyakori eset, hogy *res communis omnium usus* területként említik az Antarktisz, holott ez a minősítés sem áll meg. Ennek oka, hogy a *res communis* területek legfőbb jellemzője, hogy békés célokra bárki szabadon használhatja, de ebbe beletartozik a hasznosítás joga is, a jelenlegi felállás szerint az Antarktisz azonban kizárólag kutatási célból minősülhet mindenki által szabadon használhatónak.¹⁰²

Az igénymoratórium és a kiaknázási moratórium az Antarktisz esetében szoros kapcsolatban áll egymással. Az Antarktisz államok általi feldarabolását sikerült meggátolni 1959-ben, kiaknázásról azonban *expressis verbis* nem szóltak ekkor, de ez nem is volt szükséges, mert a területet kizárólag kutatási céloknak szentelték, és a technika akkori állása szerint a kiaknázás nem is lett volna alternatíva.¹⁰³

Bizonyos álláspontok abból indulnak ki, hogy az Antarktisz szerződést 30 évre kötötték,¹⁰⁴ és egyébként is a szerződések joga szerint a szerződés megszűnik, ha a benne foglalt kötelezettségeket teljesítették.¹⁰⁵ Az 1970-es években láttak napvilágot azok az állásfoglalások, amelyek szerint az Antarktisz Szerződés elveit kiépítették a területen, vagyis a szerződés teljesülésbe ment, hamarabb elérte a hatását, mint a lejáratí idő, így a nemzetközi jog alapján nincs annak akadály, hogy a területet elfoglalják, ugyanis az 1959-es szerződés igénymoratóriumának már nincs kötőereje.¹⁰⁶ Meglepő módon azonban az államok legyőzték a mohóságukat, és nem került sor erre a jogirodalomban felvázolt eshetőségre.

Az 1988-as wellingtoni egyezmény, amely ugyan nagyon szigorú szabályok szerint, de engedélyezte volna a kiaknázást,¹⁰⁷ inkorporálja az Antarktisz Szerződés IV. cikkét, tehát a kialakított *status quo*-t a kiaknázás sem boríthatta volna meg, viszont sosem lépett hatályba.¹⁰⁸ Az ásványkincsek kiaknázásának lehetőségét azonban nem adták fel az államok: 1991-ben a környezetvédelmi jegyzőkönyv a wellingtoni egyezményhez hasonló módon szabályozza az erre irányuló tevékenység mikéntjét, a kiaknázás megkezdését azonban 50 éves moratórium utánra tervezik. A jegyzőkönyv igyekszik pótolni azokat a kiaknázással összefüggő környezetvédelmi hiányosságokat, amelyek a wellingtoni egyezményből hiányoztak. Fontos részletek azonban továbbra is hiányoznak: az egyezmény teljes mértékben kerüli annak meghatározását, hogy az Antarktiszon kibányászandó ásványkincsek tulajdonjoga, rendelkezési joga kit illet. A kérdés gyakorlati vetülete pedig az, hogy a tevékenységből származó kereskedelmi vagy technológiai haszon kinél csapódik

http://eprints.utas.edu.au/2661/10/09_Woolcott.pdf, (2011. 08. 09.) 2. o.

¹⁰² Joyner-Chopra: i.m. 168. o.

¹⁰³ Uo. preambulum, II. cikk; Walter Sullivan: Antarctica in a Two-Power World. *Foreign Affairs*, 36 (1957) 1. 154-166. o.

¹⁰⁴ AT XII.

¹⁰⁵ Vienna Convention on the Law of Treaties 23 May 1969, 1155 UNTS 331. [VCLT] 43. cikk.

¹⁰⁶ Ld. VCLT 70. cikk; Michael T. Kyriak: Future of the Antarctic Treaty System: An Examination and Evaluation of the Common Heritage and World Park Proposals for an Alternative Antarctic Regime. *Auckland University Law Review*, 7 (112-1995) 105. 114-115. o. Rudy J. Cerone: Survival of the Antarctic Treaty: Economic Self- Interest v. Enlightened International Cooperation. *Boston College International and Comparative Law Review*, 2 (1978) 1. 126-127. o.

¹⁰⁷ Christopher Joyner: The Evolving Antarctic Minerals Regime. *Ocean Development & International Law Journal*, 19 (1988) 75. o.

¹⁰⁸ Ld. Wellington Treaty, 9. cikk.

le.¹⁰⁹

Ami a IV. cikk és az 1959-es szerződés hatályát illeti, az Antarktisz Szerződés valóban rendelkezik a hatálybalépést követő 30 év eltelte utáni megszűnésről és az esedékes revízióról. A szerződés 1961. június 23-án lépett hatályba, így 1991-ben, amikor a madridi környezetvédelmi jegyzőkönyvet aláírták, már számolhattak az 1959-es szerződés jogi sorával. A környezetvédelmi jegyzőkönyv preambulumban egyértelművé teszi, hogy a szabályozás az Antarktisz Szerződés elveivel és céljaival összhangban értelmezendő, és emellett számos rendelkezés visszautal az 1959-es szerződés egyes cikkeire, így tulajdonképpen a 30 év utáni revíziót az Antarktisz Szerződés 1991-es jegyzőkönyvbe való belefoglalásával oldották meg.

4.2. Az elkendőzött szándékok felszínre törése: tengerjogi kérdések az Antarktisz esetén. Kiemelendő, hogy akármilyen koherens rendszert képez az ATS, konfrontálódik a tengerjog általános szabályaival. A tengerjog általános szabályainak forrása az 1982-es tengerjogi egyezmény (*United Nations Convention on the Law of the Sea – UNCLOS*), amely a tengeren gyakorolt szuverenitás jogalapját a földrajzi összefüggés elvének nyomán kétséget kizáróan a parti állam szárazföldön gyakorolt jogaiból vezeti le.¹¹⁰ Azok az államok, amelyek területi igényvel léptek fel az Antarktiszon úgy vélik, hogy a nem igényelt szektoron kívül mindenhol van parti tenger is. Ez már csak azért is hibás felvetés, mert a parti tenger államterületnek minősül, és mivel az Antarktiszon nincs államterület, így kizárt, hogy a szárazföldet övező tengeri sáv ekként minősülhetne.

A később kialakult *kizárólagos gazdasági övezet* kérdésében azonban megoszlanak az álláspontok: akiknek lenne területi igényük, azok szerint a kizárólagos gazdasági övezet megvonása nem minősül a IV. cikk szerinti új igénynek, míg mások szerint annak minősül, így jogilag nem lehetséges annak kijelölése és megvonása.¹¹¹ Az UNCLOS szerint a parti állam egyoldalú aktussal, egy egyszerű nemzeti jogalkotási termékkel deklarálhatja a kizárólagos gazdasági övezet létét, és az USA kivételével az Antarktisz szerződésben részes államok az UNCLOS-nak is részesei. Más kérdés, hogy mára már a szokásjog elemévé vált a kizárólagos gazdasági övezet létjogosultsága, bár nincs rá példa, hogy államterületnek nem minősülő térség esetében hogyan is alakul a kijelölése, illetve a határok esetleges megvonása, ahogy a parti tenger, mint államterületként elismert tengerrész esetében sincs erre irányuló gyakorlat. Ez – hogy az Antarktisznak tulajdonképpen nincsenek hivatalosan deklarált tengerjogi zónái – több nehézséget is okoz a gyakorlatban.¹¹²

A probléma egyik oldala az, hogy az Antarktisz környékén szárazfölddel és így tengerjogi zónákkal rendelkező államok kontinentális talapzat és kizárólagos

¹⁰⁹ Karen N. Scott: *Managing Sovereignty and Jurisdictional Disputes in the Antarctic*. The State of Sovereignty, 20th Anniversary Conference of the International Boundaries Research Unit, Durham, UK, 1-3 April (2009). http://www.dur.ac.uk/resources/ibru/conferences/sos/karen_scott_paper.pdf (2011. 11. 20.) 3-4. o.

¹¹⁰ Philip C. Jessup: *Sovereignty in Antarctica*. *AJIL*, 41 (1947) 118. o.; Christopher C. Joyner: *The Exclusive Economic Zone and Antarctica*. *Virginia Journal of International Law*, 21 (1981) 4. 724. o.

¹¹¹ Conforti: i.m. 251. o.

¹¹² Golitsyn: i.m. 53. o.

gazdasági övezete átfedésbe kerülhet az Antarktiszéval. A kontinentális talapzatok találkozása, átfedése kapcsán a problémát bővebben a kontinentális talapzattal kapcsolatos cím alatt fejtem ki. A kizárólagos gazdasági övezet esetén viszont a gazdasági jogok gyakorlása okozhat nehézséget. Egyrészt az esetleges átfedések miatt, hiszen ilyenkor az érintett állam azzal a problémával szembesülhet, hogy a tengerjog által megengedett maximális kiterjedésű zónát vonhat meg, hiszen a másik oldalon nincs igény, vagy ha lenne is, akkor sem egyértelmű, hogy kivel is kellene tárgyalni a közös határ miatt. Az sem elhanyagolható kérdés, hogy nyílt tengernek vagy kizárólagos gazdasági övezetnek tekintjük az Antarktisz körülvevő tengeri sávot.

Ausztrália a saját módján oldotta meg a kérdést: az ausztrál antarktisi szektor, az Ausztrál Antarktisi Terület (*Austral Antarctic Territory - AAT*) esetén hivatalosan is megvonta a 200 tengeri mérföldes határt, és ott betiltotta a bálnavadászatot.¹¹³ A szabályozás kikényszerítését azonban nem szorgalmazta a már ekkor is gondot jelentő japán bálnavadászokkal szemben annak ellenére sem, hogy egy ausztrál NGO 2008-ban ausztrál bíróság előtt elérte egy japán bálnavadászattal foglalkozó társaság kiltiltását a területről.¹¹⁴ Emellett a paradox helyzet mellett szinte eltöri annak a dogmatikai kérdésnek az elemzése, hogy vajon mennyiben van összhangban az 1973-as ausztrál egyoldalú aktus az Antarktisz szerződés IV. cikkével, hivatalosan ugyanis nem ítélték el emiatt, és nem is kényszerítették az aktus visszavonására.

Az Antarktisz szemszögéből a tengerjogi zónák deklarálásának hiánya felvet még egy kérdést, a turistahajókkal kapcsolatosan. A térségben megjelenő hajók fele ugyanis az Antarktisz Szerződésben nem részes államok lobogói alatt haladnak. Tekintettel arra, hogy a tengeri területek nem tartoznak hivatalosan egyik állam joghatósága alá sem, így területi elv alapján nem lehet a hajókon elkövetett cselekményekért joghatóságot gyakorolni a környező államokban. Ennek a ténynek a jelentősége környezetszennyezés, halászat, bálnavadászat és egyéb jogsértő cselekmények esetén mutatkozik meg igazán.¹¹⁵

Normatív értelemben a madridi jegyzőkönyv ellent mond az UNCLOS-nak, amely kimondja, hogy a nemzeti szuverenitáson kívül eső tengerfenék, tenger alatti terület csak békés célú használat tárgya lehet, amelyet a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság felügyelete alatt ki lehet aknázni. Ezt a területet emberiség közös örökségként szabályozza az UNCLOS.¹¹⁶ Ezzel szemben az Antarktisz esetében elviekben nincs állami szuverenitás alá eső kontinentális talapzat, tengerfenék. Itt kapcsolódnak be a döntéshozatallal kapcsolatos problémák is, ugyanis az UNCLOS szerint a terület a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság joghatósága alatt áll, az ATS szerint pedig a Konzultatív Gyűlés, a Bizottság, valamint a Környezetvédelmi Bizottság jogosult a területre nézve jogi szabályok

¹¹³ Sea and Submerged Lands Act 1973 Proclamation, Commonwealth of Australia Gazette (Special), No. S290, Friday, 29 July 1994 (1994); Scott: i.m. 8. o.

¹¹⁴ *Humane Society International v. Kyodo Senpaku Kaisha Ltd* [2004] FCA 15110; [2005] FCA 664; [2006] FCAFC 116; [2008] FCA 3.; Scott: i.m. 8. o.

¹¹⁵ Scott: i.m. 8-9. o.

¹¹⁶ United Nations Convention on the Law of the Sea Montego Bay, 10 December 1982. 1833 U.N.T.S. 3. [UNCLOS] 136. cikk.

kialakításában eljárni. Ha az UNCLOS XII. részében foglalt, a tengeri környezet védelmének általános kötelezettségéből indulunk ki, akkor igazolható az ATS környezetvédelemre és kiaknázásra vonatkozó szigorúbb szabályrendszere, viszont az UNCLOS 311. cikkének (6) bekezdése azt is előírja, hogy az UNCLOS-ban részes államok¹¹⁷ egyetértének abban, hogy az emberiség közös örökségének a 136. cikkben meghatározott alapelve tekintetében nem alkalmaznak módosítást, valamint nem lesznek tagjai olyan megállapodásnak, amely ezt sérti. Ez a problémakör független attól, hogy esetleg magát az Antarktiszot, mint kontinenst az emberiség közös örökségének lehet-e tekintetni vagy sem, hiszen ebben a cikkben a tengerfenékről van szó, amely az UNCLOS 136. cikke szerint *ipso iure* ennek tekintendő.¹¹⁸

Jelenleg azonban, ha az Antarktiszot övező vízterület alatti altalajt tengerfenékként emberiség közös örökségként minősítjük, tehát úgy vesszük, hogy az Antarktisznak nincs saját kontinentális talapzata, mint tengerjogi zóna, akkor a fentebb leírtak fényében is kijelenthetjük: az 1991-es környezetvédelmi jegyzőkönyv 7. cikke megsérti az UNCLOS azon rendelkezéseit, amelyek lehetővé teszik a tengerfenék kiaknázását, hiszen a madridi protokoll minden ásványkincset érintő kereskedelmi célú kiaknázást tilt.¹¹⁹

A szuverenitás és ezzel együtt a szuverenitás-problémák egyik legaktuálisabb kérdése az Antarktiszhoz tartozó kontinentális talapzat és annak külső határainak megvonása. Az Antarktisz esetében az 1959-es egyezmény IV. cikke ugyan igénymoratóriumot hirdetett, de a kontinentális talapzathoz való jog *ipso iure* megilleti a parti államot, az nem jelenti az igények megnövekedését. A probléma ott kezdődik, hogy parti államról az Antarktisz esetén nem beszélhetünk, tekintettel arra, hogy ott nincs államterület, viszont mind a hét potenciális igénylő részese az UNCLOS-nak, a 200 tengeri mérföldön túli igényeket pedig csak az UNCLOS adott államban való hatálybalépésétől számított 10 éven belül lehet betervezni a Kontinentális Talapzat Bizottsághoz (*Commission on the Limits of the Continental Shelf – CLCS*).¹²⁰ Abban az esetben ugyanis, ha az állam kifut ebből az időkeretből,

¹¹⁷ Az USA a legfőbb állam, amelyik nem részese az UNCLOS-nak, de az ATS összes egyezményének igen. Lásd: http://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e (2012.01.19.) és http://www.un.org/Depts/los/reference_files/status2010.pdf (2012.01.19.)

¹¹⁸ Davor Vidas: *Emerging Law of the Sea Issues in the Antarctic Maritime Area: a Heritage for the New Century? Ocean Development & International Law*, 31 (2000) 206. o.

¹¹⁹ Ld. Scott: i.m. 8. o.

¹²⁰ Rules of Procedure of the Commission on the Limits of the Continental Shelf, Twenty-first session, 17 March-18 April 2008, UN Doc. CLCS/40/Rev.1. [Rules of Procedure] 45. A 10 éves szabályt meglehetősen lazán kezdték értelmezni, és a gyakorlat szerint elegendő, ha az állam ebben az intervallumban csak a szándékát jelzi, hogy igénnyel fog fellépni. Ez utóbbi szabályt 2001-ben léptették életbe, és 2009-ig adtak lehetőséget az igénylés benyújtására azoknak az államoknak, akik 1999 előtt ratifikálták az 1982-es tengerjogi egyezményt. Decision regarding the date of commencement of the ten-year period for making submissions to the Commission on the Limits of the Continental Shelf set out in article 4 of Annex II to the United Nations Convention on the Law of the Sea (29 May 2001). UN Doc. SPLOS/72. a) pont; Decision regarding the workload of the Commission on the Limits of the Continental Shelf and the ability of States, particularly developing States, to fulfil the requirements of article 4 of Annex II to the Convention, as well as the decision contained in SPLOS/72, paragraph (a). (20 June 2008.). UN Doc. SPLOS/183.; Ld. Bjorn Kunoy: *The 10 Year Time Frame to Disputed Areas. Ocean Development & International Law*, 40 (2009) 132. o.

akkor a kontinentális talapzatának külső határát automatikusan az UNCLOS 76. cikk (1) pontja alapján rögzítik, vagyis legfeljebb az alapvonalától számított 200 tengeri mérföldben.¹²¹ Így a többi rész tengerfenékként a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság (*International Seabed Authority*) kezelésébe kerül, mint az emberiség közös öröksége.¹²²

A kontinentális talapzat külső határának megállapítása több problémát is felvet, amire az ATS nem ad megoldást. Ki a parti állam az Antarktiszon? Van-e parti állama egyáltalán? És ki gyakorolja a szuverén jogokat az ATS területi hatályaán?

A CLCS eljárási szabályai alapján semmiképpen nem vehet részt az államok közötti viták megoldásában, ajánlásaival nem is prejudikálhatja azt. Emiatt, ha szárazföld hovatarozását érintő területi vita van a kontinentális talapzatban érdekelt államok között, akkor a CLCS nem jár el az adott terület tárgyában.¹²³ Az Antarktisz esetében pedig a parti állam kérdése is nyitott, ráadásul ott van az angol, chilei és argentin szektort érintő területi vita, arról nem is beszélve, hogy ha teret engednénk az állami igényeknek a kontinensen, akkor nyilvánvalóan nem csak az eredeti hét igényvel bíró állammal kellene számolni. Kiegészítő jelleggel lehetne figyelembe venni a CLCS eljárási szabályzatának azon rendelkezését, amely úgy rendelkezik, hogy ha az államok között a kontinentális talapzat egy részére vonatkozóan területi vita áll fenn, akkor nem vitatott területek esetében probléma nélkül lehet igényt terjeszteni a CLCS-hez, a vitatott részre vonatkozóan pedig ezt követően is sor kerülhet.

Jelenleg azonban ki jogosult igényt benyújtani? A területi igényel bíró államok egyenként vagy talán együttesen? Esetleg a Konzultatív Gyűlés által? Azonban a Konzultatív Gyűlésnek nincs szerződésalkötési jogosultsága, így nem részese az UNCLOS-nak, és nem is jogosult nemzetközi szervezetek előtt eljárni, így a CLCS előtt sem nyújthatna be igényt. Annak viszont nincs akadálya, hogy a Konzultatív Gyűlés – amelyben szavazni úgyszint csak a konzultatív tagok tudnak – hozzon olyan döntést, amely úgy döntene, hogy az érintett államok tegyék meg a kezdő lépést. Az UNCLOS nem tiltja a csoportos igénybenyújtást, viszont a kontinentális talapzat definíciója feltételezi az államterület létét, hiszen a kontinentális talapzat nem más, mint az államterület meghosszabbítása, a CLCS pedig azt vizsgálja, hogy a 200 tengeri mérföldön túli igényelt terület annak a szerves része-e. Vajon egy ilyen ATCM-döntés nem lenne ellentétes az Arktisz Szerződés IV. cikkével? Vagy a kontinentális talapzat kijelöléséhez szükségképpen államterületnek kell minősülnie az Antarktisz partjainak? Ezekre a kérdésekre nem ad választ az ATS, és a jogirodalom is csak találgatásokba bocsátkozik, hogy hogyan is alakul majd az Antarktisz jogi helyzete.¹²⁴

¹²¹ Scientific and Technical Guidelines of the Commission on the Limits of Continental Shelf, UN. Doc. CLCS/11 of 13 May 1999. 2.2.4. cikk.

¹²² Vidas: i.m. 206. o.

¹²³ Rules of Procedure, Annex I. 5. cikk; Ron Macnab: The Case for Transparency in the Delimitation of the Outer Continental Shelf in Accordance with UNCLOS Article 76. *Ocean Development & International Law*, 35 (2004) 11-12. o.

¹²⁴ Alex G. Oude Elferink: The Continental Shelf of Antarctica: Implications of the Requirement to Make a Submission to the CLCS under Article 76 of the LOS Convention. *International Journal of Marine & Coastal Law*, 17 (2002) 510. o.

Az első Antarktisszal kapcsolatos kérdésben érdekelt állam Ausztrália volt, aki elkészítette a kontinentális talapzat külső, 200 tengeri mérföldön túli határainak megállapítása iránti kérelmet tartalmazó beadványát, amelynek szerves részét képezték olyan területe is, amelyek vonatkozásában a kontinentális talapzat már jóval az ATS területi hatálya alá tartoznak, vagyis a 60. szélességi kör alatt húzódnak.¹²⁵ A beadvány az Ausztrál Antarktisi Területet is tartalmazta, ám azt a kérést is, hogy a CLCS ne foglaljon állást a területhez tartozó kontinentális talapzat kérdésében, mivel azt területi vita alatt állónak minősítette az ausztrál kormány. Ennek ellenére az ausztrál beadványt éles kritikával illette az USA, Oroszország, Japán, Hollandia, Németország és India is, akik felhívták a figyelmet az Antarktisz szerződés IV. cikkével való összhangjának hiányára.¹²⁶ Ezt követően Új-Zéland és az Egyesült Királyság is elkészítette részleges beadványát a déli területeik vonatkozásában, de az antarktisi kontinenst – és az azon igényelt területükhöz tartozó kontinentális talapzatot – mellőzték abból.¹²⁷

A beadványok közül eddig csak az ausztrál kormányéval foglalkozott részletesen a CLCS, amelyet a 2008 áprilisában elfogadott javaslatban értékelt ki. A bizottsági szakértők a kérésnek megfelelően az Antarktison igényelt területhez tartozó kontinentális talapzat kérdését mellőzték, de ezen felül azokon a területeken is vonakodtak megállapítani a külső határt, ahol az átfedésbe kerül az Antarktisz

¹²⁵ Continental Shelf Submission of Australia. Executive Summary. 15 November 2004. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/aus04/Documents/aus_doc_es_web_delive ry.pdf (2011. 11. 22.) 11-13. o.

¹²⁶ Notification of USA, 3 December 2004. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/aus04/clcs_03_2004_los_usatext.pdf (2011.11.22.); Notification of Russia, 9 December 2004. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/aus04/clcs_03_2004_los_russiantext.pdf (2011.11.22.); Notification of Japan, 19 January 2005. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/aus04/clcs_03_2004_los_jap.pdf, (2011.11.22.); Notification of France, 28 March 2005. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/aus04/clcs_03_2004_los_fra_en.pdf, (2011.11.22.); Notification of The Netherlands, 31 March 2005. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/aus04/clcs_03_2004_los_nl.pdf, (2011.11.22.); Notification of Germany, 5 April 2005. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/aus04/clcs_03_2004_los_deu.pdf, (2011.11.22.); Notification of India, 5 July 2005. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/aus04/clcs_03_2004_los_ind.pdf, (2011.11.22.)

¹²⁷ New Zealand Submission to the Commission on the Limits of the Continental Shelf pursuant to article 76(8) of the United Nations Convention on the Law of the Sea. 19 April 2006. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/nzl06/nzl_exec_sum.pdf, (2011.11.22.); Submission to the Commission on the Limits of the Continental Shelf pursuant to Article 76, paragraph 8 of the United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 in respect of Ascension Island, 9 May 2008. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/gbr08/ascension_executive_summary.pdf, (2011.11.22.); Nagy Britannia a sok vitát okozó Falkland-szigetek körüli kontinentális talapzat esetében is benyújtotta beadványát, ennek kapcsán viszont még nem született meg a CLCS állásfoglalása. Submission to the Commission on the Limits of the Continental Shelf pursuant to Article 76, paragraph 8 of the United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 in respect of the Falkland Islands, and South Georgia and the South Sandwich Islands. 11 May 2009. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/gbr45_09/gbr2009fgs_executive%20summary.pdf, (2011.11.22.)

körül képzeletben – hiszen hivatalosan nincsenek deklarált tengerjogi zónák a kontinens körül – megrajzolt 200 tengeri mérföldes sávval. Ez 3 szigetet és a hozzájuk tartozó kontinentális talapatot érint: a Heard-, a McDonald- és a Kerguelen-szigeteket. Az átfedés miatt a CLCS ezeken a területeken vonakodott a kontinentális talapat külső határaitra vonatkozóan javaslatot tenni, de egészen az Antarktisz körüli 200 tengeri mérföldes sávnak megfelelő határig elismerte az ausztrál igények jogszerűségét.¹²⁸ [Lásd 1. ábra] Ennek megfelelően Ausztrália olyan kontinentális talapatra vonatkozóan is gyakorol szuverenitást, amely az Antarktisz Szerződésrendszer területi hatálya alatt áll. Egyetlen állam sem kritizálta a CLCS állásfoglalásának ezen részét, így arra a következtetésre juthatunk, hogy az állami szuverenitás ilyen jellegű kiterjesztése nem ellentétes az 1959-es egyezményvel, vagy legalábbis egészen addig nem fog problémát okozni, ameddig a szuverenitás-gyakorlás csak névleges, és a kiaknázás tekintetében Ausztrália tartja magát az 1991-es madridi protokollban előírt időszakos moratóriumhoz, majd pedig annak szigorú szabályaihoz.

5. Milyen nemzetközi jogi státusszal bír az Antarktisz?

A hatodik kontinens jelenleg nemzetközi igazgatás alatt áll, ez a kifejezés azonban elfedi mindazt, amely az Antarktiszt jellemzi. Valóban nemzetközi igazgatásról van szó, hiszen a Konzultatív Gyűlésben az államok képviseltetik magukat, azonban hiba azt gondolni, hogy pusztán a közös érdekek működtetik a rendszert. Környezetvédelmi síkon számos sikert ért el az Antarktisz Szerződésrendszer, az Antarktisz feletti szuverenitás, és az ebből adódó – kiaknázással szorosan összefüggő – problémák, és azok megoldásának időszerűsége azonban ismételtelen felszínre hozták a több, mint fél évszázada szunnyadó olyan ellentétet, amelyeket látszatra elrendezettnek hittek. Az Antarktisz jogi sorsát – a Konzultatív Gyűlés összetételének, és döntéshozatali rendjének köszönhetően – ugyanis jelenleg is azok az államok irányítják, amelyek annak idején a területet igényelték. Igényfeladásról tehát szó sem volt. Az Antarktisz térsége több, mint 50 éve a tudományos célú békés együttműködés színtere, ahol sikerült elejét venni annak, hogy az utolsó kontinens is felosszák egymás között az államok. Az elmúlt években azonban olyan változások zajlanak a tengerjog világában, amelyek egyre inkább rávilágítanak az Antarktisz jogi helyzetével kapcsolatos problémákra, az Antarktisz Szerződésrendszer fehér foltjaira, amelyek szükségképpen cselekvésre és szükség esetén revízióra készítetik a szerződő feleket. Ismét előtérbe kerül a legfőbb kérdés, amelyet 1959-ben igyekeztek csírájában elfojtani: kié legyen az Antarktisz, ki jogosult a területe felett rendelkezni. Az egyéni érdekeket akkor sikerült az együttműködés javára alárendelni, a végleges döntést azonban a sokat emlegetett IV. cikk is csak elodázta, nem oldotta meg. A legnagyobb kihívást azonban az jelenti, hogy az egykoron területi igényvel bíró államok az igényekről nem lemondtak, hanem moratóriumot vezettek be, és jegelték a területfelosztás kérdését. Emellett azonban olyan erős jogosítványokat kaptak az Antarktiszt érintő

¹²⁸ Continental Shelf Submission of Australia, para. 53.

döntések meghozatala során, hogy gyakorlatilag így is ők – habár közösen – irányítják a térség sorsát. Napjainkban a tengerjogi zónák, leginkább a kontinentális talapzat kérdése, valamint a területen történetek feletti joghatóság gyakorlása olyan kérdések, amelyek az 1959-es elvek újragondolását és elemzését követelik meg. A területi igényeket ugyan egyik állam sem erősítette meg hivatalosan, azonban egyes érintett államok magatartása egyértelműen jelzi, hogy azok továbbra is fennállnak. Más kérdés, hogy amíg az Antarktisz speciális nemzetközi státusszal bír, és nem államterületként szabályozzák, addig is vannak olyan kérdések, amelyek megoldásra várnak.

A legfontosabb kérdés azonban talán az, hogy átadják-e területet a gazdasági felhasználásnak is, vagy továbbra is kizárólag tudományos célokot szolgálnak, és a környezet védelme továbbra is prioritás mindenképp. A kérdés, hogy ezúttal milyen érdek győzedelmeskedik. A jelenlegi moratórium lejáta után az emberiség közös örökségként való esetleges szabályozás ugyan magas szintű védelmet biztosítana környezetvédelmi síkon, de az államok attitűdjeit ismerve ennek lehetősége meglehetősen utópisztikus elképzelés.
